

EDUARD PETRŮ

ARNE NOVÁK A ČESKÝ I LATINSKÝ HUMANISMUS

Ve všech pracích, které se zabývají vztahem Arna Nováka ke starší české literatuře, bývá tradičně citován počátek ze studie *Perspektivy naší staré literatury*, kde napsal: „Naše stará literatura nepatří k české slovesné tradici. Vědomí její souvislosti se současným naším duchovním životem jest naprosto umělé a učenecké.“ (Novák 1914: 25) Z dalšího textu sice vyplývá, že Arne Novák za starou literaturu považuje především tvorbu českého středověku a že i v tomto období připouští jisté ojedinělé literární hodnoty, které reprezentuje například staročeská veršovaná *Alexandreida*, *Kronika t. ř. Dalimila* nebo Smilova *Nová rada*, pokud jde však o následující období humanismu, reformace a renesance, je jeho soud zcela jednoznačný. Odmítá (jistě právem) metaforické označení tohoto období jako zlatého věku a považuje takové hodnocení naší humanistické literatury za hrubý omyl, protože „skutečný duch renesanční v tomto písemnictví málokde proniká... Děj, v nichž by se projevoval tvůrčí básnický dar pozorovatelský, obrazový i výrazový je nemnoho.“ (Novák 1946: 61) Poukázali jsme již v jiných souvislostech na to, že z hlediska van Tieghemova pojetí generální literatury představuje pojem „skutečný duch renesanční“ značně sporné hodnotící měřítko tím, že je ztotožněn výhradně s italskou a francouzskou renesancí (Hlobil – Petrů 1999: 11), nejde nám však tentokrát o to, abychom s Novákovým pojetím humanismu a renesance polemizovali (nehledě k tomu, že recidivy obdobných postojů se objevují u některých historiků až do současnosti a jde tedy o širší problém (srov. Macek 1988, k tomu Hlobil – Petrů 1999: 11–18). Bylo by příliš snadné poukazovat na to, jak se soudy Arna Nováka po několika desítkách let od svého vzniku rozcházejí se současnými poznatky o charakteru české renesance a českého humanismu. Tím bychom však neobjasnili, proč Arne Novák, který vynikal velmi širokou literárněhistorickou erudicí i schopností analyzovat literární text, k tomuto postoji k celé významné epoše českých literárních dějin došel, co vedlo k tomu, že humanistické a renesanční písemnictví zůstalo pro něj zcela uzavřeno. O nalezení odpovědi na tuto otázku bychom se chtěli stručně pokusit.

Dušan Jeřábek, který se v nedávné době ve své knize *Arne Novák* vrátil i k jeho vztahu ke starší literatuře, přesně pojmenoval metodologický postup, s nímž

Arne Novák přistupoval k dílu Jana Amose Komenského: „Novák prokázal se zde – ostatně nikoli ojediněle – nejen odborným znalcem, ale i osobitým slovesným umělcem. Právě tento talent dával mu – ve smyslu Šaldovy koncepce moderní literární vědy a kritiky – předpoklady k tomu, aby mohl vnímat literární dílo jako výsledek jedinečného procesu umělecky tvůrčího. Z Novákovy studie vystupuje Komenský jako lidsky tragická osobnost, jako myslitel – a v neposlední řadě jako velký umělec básnického slova“ (Jeřábek 1997: 51). Je zřejmé, že tento postup musel selhat v případech, kdy cesta k osobnosti autora byla znemožněna anonymitou textu, tedy ve značné části děl středověké literatury, u humanistické literární produkce však by tento problém neměl nastat, a přesto se Novákův vztah k tomu období vyznačuje výrazně kritickým hodnocením. Avšak i v tomto případě můžeme najít odpověď. Ve studii, kterou Arne Novák věnoval přednímu znalci naší latinské i české humanistické literatury – Antonínu Truhlářovi – při vši úctě, kterou mu projevoval, konstatoval, že Truhlář „neuměl vyhledat souvislosti a nesnažil se odhalit za knihami duši auktorů“ (Novák 1914:67). Osvědčuje se zde Jeřábkův závěr, že Arne Novák ve shodě s Šaldovými názory, opírajícími se o postoje Emila Hennequina, viděl i ve vztahu k humanistické literatuře cíl badatelského zájmu v odhalení „duše autora“ ve smyslu estopsychologické metodologie.

Tento cíl by koneckonců mohl být jako jeden z možných akceptován, problém zvolené metody však spočívá v tom, že Arne Novák přistupoval k dosažení svého cíle, použijeme-li Jeřábkovy formulace, jako „osobitý slovesný umělec“. Osobitost každého slovesného umělce vyplývá ovšem z jeho osobité poetiky a v případě, kdy literární historik přistupuje ke zkoumanému dílu s kritérii této poetiky, mívá se s ním, protože je zklamán tím, že autor díla nevyjádřil takovou skutečnost a takovým způsobem, který je literárnímu historikovi vlastní. Proto Arne Novák našel vztah k baroku, které mu bylo svým pohledem na svět i svou poetikou bližší nežli středověk nebo renesance, a proto, ačkoliv kladl tak velký důraz na působení tradice, do značné míry kořeny této tradice hledá vlastně až v literatuře novější, která již svou poetikou alespoň do určité míry souzněla s jeho pohledem na literární hodnoty. Zatímco ve starší literatuře získává Arne Novák kontakt s ojedinělými autory, kteří ho přitahují jako významné historické osobnosti nejen svým literárním odkazem, ale také svými osudy (Jan Hus, Jan Blahoslav, Jan Amos Komenský), v novější literatuře by seznam autorů, které považoval Novák za skutečné nositele naší literární tradice, byl podstatně bohatší.

Starší literatura (zejména literatura předreformační, ale do značné míry i pozdější) se ovšem vzpírá takovému postupu, vyžaduje jiný přístup nežli čtenářský prožitek, který vede k souznění autora a literárního historika. Badatel, který se zabývá starším literárním dílem, nemůže tomuto dílu vnucovat svou poetiku a svou hierarchii hodnotících kritérií, nemůže budovat svůj soud na způsobu, jímž sám dílo prožívá. Jediná legitimní metoda je založena na znalosti a respektování poetiky díla, na jeho pochopení, které se teprve může stát základem adekvátního prožitku díla. Jestliže bychom nebyli s to odhalit specifické postupy, využívané ve starší literatuře k reflektování skutečnosti, jestliže bychom se nevyrovnali s dobovým přístupem ke světu a k individuálnímu i společenskému

životu, nemůžeme plně vypovídat o dobovém významu díla, ale ani o díle jako součásti literární tradice.

Domníváme se proto, že problém vztahu Arna Nováka ke starší literatuře spočívá ve zvolené metodě. To, co se mohlo osvědčit u literatury 19. a 20. století, se ukázalo jako málo úspěšné u starší literatury. To však neznamená, že bychom mohli a měli Novákovy práce o starší literatuře podceňovat. Přinášíme naopak cenné svědectví o tom, jak jeho generace přistupovala k metodologii zkoumání starší literatury, a dokládají, že k adekvátnímu přístupu vedla od dob Novákových ještě dlouhá cesta, která vlastně není dodnes uzavřena. Proto Arnu Novákovi i v tomto případě nutno přiznat zásluhu o to, že se svou metodou pokusil o nalezení přístupu ke starší literatuře, i když cesta literární historie šla později jiným směrem, protože uzavřít jednu z možných cest jako negativní nikdy nebylo bez významu pro další rozvoj kterékoliv vědní disciplíny.

LITERATURA

JEŘÁBEK, Dušan

1997 *Arne Novák* (Brno: Nadace Universitas Masarykiana, Georgetown, NAUMA)

HLOBIL, Ivo – PETRŮ, Eduard

1999 *Humanism and the Early Renaissance in Moravia*. Transl. by J. and M. Stoddart, ed. by M. Perůtka (Olomouc: Votobia)

MACEK, Josef

1988 Hlavní problémy renesance v Čechách a na Moravě, *Studia Comeniana et historica* 18, č. 35, s. 8–43

NOVÁK, Arne

1914 *Mužové a osudy. Kniha studií a podobizen* (Praha: J. R. Vilímek)

1946 *Stručné dějiny literatury české*. Zkrácené znění podle 4. vyd. *Přehledných dějin literatury české* upravili R. Havel a A. Grund (Olomouc: R. Promberger)

ARNE NOVÁK UND DIE LITERATUR DES TSCHECHISCHEN UND LATEINISCHEN HUMANISMUS

Es ist gut bekannt, dass die Stellungnahme Arne Nováks zur tschechischen und lateinischen Literatur des Mittelalters und des Humanismus vorwiegend verneinend war. Diese Einstellung kann man mit zahlreichen Beispielen belegen, nichtsdestoweniger solcherart wird nicht auf die Frage geantwortet, warum Arne Novák die Beziehung zur älteren Literatur nicht gefunden hat.

Unserer Meinung nach besteht die Ursache in seiner literaturwissenschaftlichen Methode. Novák bemüht sich mittels der Analyse des literarischen Werkes die Individualität des Schriftstellers zu enthüllen. Im wesentlichen bedient er sich also einer Methode, die der Estopsychologie nahe ist.

Die mittelalterliche und die humanistische Literatur, die oft anonym war und die die Normen der Poetik und Rheorik genau befolgte, sträubt sich gegen diese Art der Fahndung nach der Individualität des Werkes und folgendermassen auch des Autors. Trotzdem halten wir das Verfahren Nováks für methodologisch bedeutsam, weil es die Unmöglichkeit der Geltung derselben Methode für jede Epoche der literarischen Entwicklung beweist.